CÂTEVA ASPECTE ALE LIMBAJULUI POVEȘTILOR CULESE DE GEORGE CĂTANĂ

DORINA CHIȘ-TOIA
Universitatea „Eftimie Murgu”, Reșița

Cuvinte-cheie: *pedagog, folclorist, povești, fonetică, morfologie, lexic*

Personalitate a Banatului destul de rar amintită în vremea din urmă, George Cătană (1865-1944) a fost învățător, autor de manuale școlare, culegător de folclor, scriitor de povești și povestiri. A fost considerat „un fel de Ion Creangă al Banatului” de către Liviu Jurchescu[1], publicațiile vremii situându-l printre cei mai importanți scriitori.

Ca învățător, a știut să facă în așa fel încât școala să-i fie plină întotdeauna de copii, după cum singur mărturisește: „Eu eram plin de ambiție și voiam să devin învățător bun și să mă perfecționez mereu în noua mea carieră. Mă duceam pe la colegii mei mai bătrâni din satele vecine ca să văd ce fac dânșii și cum fac. Vedeam la ei ce este bun și ce e rău. În școala mea rețineam ce era bun și eliminam părțile slabe. Căci scăderile le observi numai la alții. Greșelile tale nu le vezi, că așa e făcut omul. Dar eu le cântăream bine și făceam zilnic experiențe. Și școala îmi era totdeauna plină de copii…”[2].

A participat la întrunirile învățătorilor ținând conferințe, oferind îndrumări metodice; și-a împărtășit cunoștințele în publicații cu specific pedagogic.

[1] „Semenicul” (Lugoj), nr. 10-11/1928, p. 5 la Marcu Mihail Deleanu, *Memorial, documente și studii despre George Cătană*, Reșița, Editura Tim, 2011, p. 10.

[2] „Foaia diecezană” nr. 25, 26/1918 în volumul George Cătană, *Povești, balade, povestiri*. Antologie, studii, bibliografie, glosar. Timișoara, Casa creației populare a județului Timiș, 1962, p. 19.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)

Calitatea de culegător de folclor s-a materializat în volumele publicate, volume care includ povești, balade, cântece, doine, hore, proverbe și zicale românești, ghicitori.

Se observă similitudini între conținutul poveștilor culese de George Cătană și poveștile/ basmele fraților Grimm; chiar secvențe din *Povestea porcului*, scrisă de Ion Creangă, autor cunoscut în Banat, pot fi identificate în unele povești.

Marcu Mihail Deleanu, în volumul *Memorial, documente și studii despre George Cătană*[3], insistă asupra calificativului de „scriitor poporal" atribuit lui George Cătană, afirmând că acest calificativ este „în legătură și cu pregătirea profesională și cultura generală" a învățătorului.

Din punctul de vedere al limbajului culegătorului de folclor Cătană (sau al personajelor poveștilor sale), se pot reține următoarele:

Fonetica

Aspectele care se evidențiază sunt specifice sfârșitului secolului al XIX-lea și începutului celui de-al XX-lea.

Astfel, în unele cuvinte:

- în loc de *ă* apare *e*: *răzâmat*, *se crepă* (ind. perfect simplu) pământul, să-mi *areți*;
- în loc de *e* apare *ă*: *sămănat*, *blăstămat*;
- în loc de *u* apare *ă*: *mulțămesc*; *u* în loc de *o*: *adurmi*, *încornurată*;
- transformarea lui *i* în *î*, conform pronunției muntenești: *întră*;
- diftongul *ea* în loc de *e*: „dacă *vreai* să poți trăi și tu bine";
- fonetisme regionale: *scoborî*, *straiță*;
- fonetisme comune Banatului și Moldovei: *pâne*, *mâne*(-zi);
- fenomenul rotacizării: cu *deamăruntul*.

În ceea ce privește **morfologia**, reținem:

- forma de genitiv în *-ei* pentru substantivele feminine terminate în *e*: *vulpei*, *pădurei*, *naibei*;

[3] Reșița, Editura Tim, 2011, p. 17.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)

- pluralul neutru în *–ele*, în loc de *–ei*: *clopoțele*;
- prezența pronumelui de întărire: „să vadă *însuși* cum se petrec lucrurile”;
- folosirea formei de acuzativ a pronumelui personal propriu-zis în locul celei de dativ: „*îl* dărui cu bani”;
- folosirea formei vechi *ceealaltă* a pronumelui demonstrativ *cealaltă*;
- folosirea verbului de conjugarea a treia la conjugarea a doua: „nu pot *ținea* șase pe trei”;
- formele de indicativ prezent ale verbului a fi: *mi-s*, *ni-s*, *vi-s*;
- forma de indicativ prezent a verbului auxiliar *a voi*: „eu *voiu* griji de tine”;
- forma de indicativ perfect simplu a verbului *a da*: „ce noroc *dase* peste el”;
- forma de conjunctiv prezent a verbului a avea: *să aibe*;
- verbul *a lua*, persoana a doua singular: „de unde tot *iai*”; .

Lexicul folosit de George Cătană în poveștile sale este unul bogat în termeni populari și regionali.

Altcum av Altfel[4]: „… altcum va fi rău de tine…” (p.75[5])

Aret sn Ținut, împrejurime: „… în scurt timp nu era nime în tot *aretul* acela bogat ca el.” (103)

Baș av Tocmai, chiar: „Așa odată călătorea cu doi ghinărari mari de ai săi și era *baș* luna lui decembrie…” (p. 74)

Băia v A alinta, a dezmierda: „Ți se pare o leacă că se apropie de tine (norocul), te *baie* pe un minut, ca să se depărteze apoi de zece poște …” (p. 108)

Becheri v A trăi ca becher: „Nime nu știa însă să-i dea răspuns, până când niște cătane bătrâne, care *becherise* cu Petru…” (p. 77)

Bică (bic) sm Țap (în Banat): „… și strigă și el cu glasul său gros și ca un *bică*…” (p. 98)

[4] Sensul cuvintelor este cel din Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Mic dicționar academic*, București, 2010.

[5] În paranteză se indică pagina la care apare termenul în volumul menționat.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)

Căpău sm Copoi: „Slugile domnești … tocmai voiau să-mpartă pânea albă ca laptele la *căpăi*, ca să mânânce și ei.” (p. 111)

Căpeniag sn Manta: „Și ploaia mă ploaie/ *Căpeniagu*-mi moaie…” (p. 98)

Câta av Puțin de tot: „Mușcă apoi din grăunte, amestecă *câta* în gură și zise…” (p. 73)

Chiștălui v A se ferchezui, găti, lustrui[6]: „Petru … se duse la căsarmă, se *chiștălui* frumos…” (p. 78). Nu apare în MDA.

Chițoran sm Șoarecele mare de câmp, cu botul foarte ascuțit, care distruge holdele: „Și cum pe la mori îs mulți hârți și *chițorani*…” (p. 95)

D-afitea lav Pe degeaba, pe gratis, în zadar: „… și așa ducheanul îi era tot plin de negoț, că-l căpăta d-afitea, fără bani.” (p. 76)

Dimicat sm Dumicat: „dar dacă el o fi mânios pe ei… Doamne ferește, îi face *dimicat* cu săbiile.” (p. 101)

Dobă sf Tobă: „… acestuia i se vându casa la *dobă* și astfel pierdu și feciorul nostru bănișorii săi.” (p. 103). Aici, cu sensul *licitație*.

Dolaf sn Dulap[7]: „Frate-său … merse la un *dolaf* de fier, scoase o pungă plină de bani și-i zise…” (p. 106)

Duchean sn Prăvălie[8]: „… și așa *ducheanul* îi era tot plin de negoț…” (p. 76)

Găta vb A termina de făcut un lucru; a sfârși, a isprăvi: „Când *gați* negoțul scrie-mi…” (p. 75)

Ghijeca vb A foșni, a face zgomot ca de ghiji (foi de porumb uscate) : „… mârtanul, uitându-se prin frunzele uscate, ce *ghijecau*, crezu…” (p. 101)

Ghinărar sm General: „Așa odată călătorea cu doi *ghinărari* mari de ai săi” (p. 74)

Gosti (se) v A ospăta: „Aici făcură din nou un ospăț împărătesc și se *gostiră*” (p. 90)

---

[6] Sensurile, în *Glosarul* de la sfârșitul vol. George Cătană, *Povești, balade, povestiri*. Antologie, studii, bibliografie, glosar. Timișoara, Casa creației populare a județului Timiș, 1962. (PBP)

[7] Sensul, în *Glosarul* din PBP.

[8] *Ibidem*.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)

Goști sm Musafir: „Feciorul împăratului aștepta căruțele cu *goștii*…” (p. 84)

Grenadir sm Soldat infanterist care lupta folosind grenada: „… iar mârtanul zdrăvânând pășea ca un *grenadir* sucindu-și mustățile…” (p. 100)

Hârț (hârce) sm Șoarece[9]: „Și cum pe la mori îs mulți *hârți* și chițorani…” (p. 95)

Înciurbela v A înjgheba: „… mult s-a chinuit să-și *înciurbeleze* o stăricică mai bună…” (p. 102)

Mârtan sm Cotoi: „Odată, într-o noapte, ieși *mârtanul* pe la stavila morii…” (p. 96)

Mâț sm Mascul al pisicii: „A fost odată un morar și a avut un *mâț*.” (p. 95)

Mereuț av Domol: „… începu a plânge *mereuț*.” (p. 89)

Muștră sf Instrucție militară : „Aici îi mergea bine lui Petru, că *muștră* nu făcea, mâncare avea, bani încă căpăta…” (p. 76)

Nebrocit a Neobișnuit[10]: „Eu îți zic să nu mă lași singură, că tu ești copil mic, *nebrocit* în lume și vei da de multe năcazuri.” (p. 114)

Numai cât lc Atâta doar că: „Petru se purta tot după năravul lui cel vechi, *numai cât* nu prea avea bani…” (p. 76). Apare în AC.

O leacă av Puțin: „Ți se pare *o leacă* că se apropie de tine” (p. 108)

Ortac sm Tovarăș: „… stăpânul său îl puse *ortac* la neguțătorie…” (p. 103)

Ozâmban sn Tren[11]: „Dar fiind pe atunci drumurile rele, iar *ozâmbanuri* nefiind ca acum…” (p. 77)

Pită sf Pâine: „… e păcat de D-zeu că câinii voștri să mânce *pită* albă…” (p. 112)

Pomeni v A-și reveni în simțiri. A se dezmetici: „… fata luă ceva miros amețitor și-l puse la nasul împăratului, ca să nu se *pomenească* curând.” (p. 83)

Pozonar sn Buzunar[12]: „în câtva timp i se ușurează *pozonarele*…” (p. 79)

[9] Apare și în *Anonymus Caransebesiensis* (AC)
[10] Sensurile, în *Glosarul* PBP, pentru *Brocit*: Obișnuit, dedat, adaptat.
[11] Sensul, în *Glosarul* din PBP.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)

Prăvădinar sm Ordonanță: „Că Petru Blăstămatu e tot *prăvădinar* la maiorul cutare.” (p. 78)

Prăvită sf Nuia, lăstar de salcie sau de tei cu care se leagă snopul de grâu: „Plin de apă, ferfeliță, și încins peste mijloc cu o *prăvită*, plecă spre casă.” (p. 107)

Preumbla (se) v A se plimba: „… se îmbrăcă frumos Petru și merse de *se preumblă* pe lângă curțile împăratului.” (p. 80)

Pult sn Tejghea: „…că și așa nu-i era drag a sta toată ziua după *pult* și a vinde la negoț.” (p. 76)

Sobă sf Cameră: „… să vii deseară la *soba* mea, că eu te aștept…” (p. 78). Apare în AC.

Sori v A străluci ca soarele: „… de soarele că-i *sorea* și ei erau și mai strălucitori cu frumusețea lor decât soarele.” (p. 81)

Soruică sf Surioară: „Da! N-auzi dragă *soruică*/ Deschide ușa lui Truică…” (p. 98)

Șăgârt sm Ucenic: „Acolo se băga *șăgârt* la un duchean…” (p. 103)

Șol sn Cană. Ceașcă: „… puse în *șolul* cu cafa al feciorului inelul ce-l primise de la el…” (p. 86)

Șpațâr sn Plimbare: „Iar Petru … ieși prin oraș la *șpațâr*…” (p. 78)

Șpățâri v A se plimba: „Când te *șpățâreai* cu ghinărarul prin grădină … eu eram sus în pomul acela…” (p. 80)

Tăman av Întocmai: „Și trăiau fericiți împăratul cu împărăteasa lui având și o fetiță ca un înger de frumoasă, *tăman* mumă-sa în picioare.” (p. 81)

Zăpși v A surprinde. A adulmeca: „… clopoțelele îi zdrăncăniau la grumaz, hârții fugeau și el nu mai prindea nici unul, rare ori dacă mai *zăpșa* pe vr-unul surd” (p. 95). Apare în AC.

Zdrăvina v A strănuta: „… iar mârtanul *zdrăvânând* pășea ca un grenadir sucindu-și mustățile…” (p. 100)

Zoita v A uita: „O jeliră cât o jeliră, dar de la o vreme, de! fața nevăzută îi *zoitată*.” (p. 82)

[12] *Ibidem*.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)

Observăm, așadar, numărul mare al termenilor arhaici, regionali și populari care apar în textele poveștilor culese de George Cătană în satele din Banat. Ca învățător, i-ar fi putut înlocui cu sinonime literare, însă el și-a făcut o profesiune de credință din a culege creații populare și, conștient că această activitate va folosi generațiilor care vor urma, constituind un veritabil tablou al limbii și culturii bănățene, s-a străduit să redea întocmai (sau cât mai aproape de adevărul faptelor de limbă) conținutul auzit de la cei ce aveau răbdare să-i expună poveștile moștenite din bătrâni.

Poate că ar fi momentul să ne aplecăm cu mai mult interes atât asupra textelor culese, cât și asupra celor create de George Cătană, cu atât mai mult cu cât ele au un evident caracter educativ.

Bibliografie

Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Mic dicționar academic*, București, 2010.

Cătană, George, *Povești, balade, povestiri*. Antologie, studii, bibliografie, glosar. Timișoara, Casa creației populare a județului Timiș, 1962.

Chiș-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții. Aspecte ale limbii literare în publicația „Foaia diecesană" (1886-1918)*, Timișoara, Editura Mirton, 2006.

Deleanu, Marcu Mihail, *Memorial, documente și studii despre George Cătană*, Reșița, Editura Tim, 2011.

Halici-tatăl, Mihail, *Dictionarium Valachico-Latinum* [*Anonimus Caransebesiensis*]. Studiu filologic și indice de cuvinte de Francisc Király. Ediție îngrijită de Alexandru Metea și Maria Király. Timișoara, Editura First, 2003.

QUELQUES ASPECTS DU LANGAGE DES CONTES RECUEILLIS PAR GEORGE CĂTANĂ

Résumé

Mots-clés : *pédagogue, folkloriste, contes, phonétique, morphologie, lexique.*

Dans cet article nous nous proposons de mettre en évidence les faits de langue retrouvés dans les contes entendus par George Cătană et publiés à la fin du XIXe siècle et au début du XXe. Nous jetons un coup d'œil sur la phonétique et la morphologie, en insistant sur le lexique qui contient des termes populaires et appartenant au patois de Banat.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)

SOME ASPECTS OF THE FAIRYTALES COLLECTED
BY GEORGE CĂTANĂ

Abstract

Keywords: *educator, folklorist, fairytales, phonetics, morphology, vocabulary*.

In this article, we proposed ourselves to highlight some linguistic aspects found in the fairytales heard by George Cătană and published by the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. We will approach phonetic and morphological aspects, insisting especially on the vocabulary which contains popular terms belonging to the region of Banat.

BDD-A32022 © 2018 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:21 UTC)